

שאלה | רציתי לשאול על המכשיר של אורקם שעוזר לעיוורים לקרוא. האם אפשר להפעיל אותו על ידי גוי בשבת?

תשובה | לא ברור בשאלה על איזה דגם של אורקם מדובר, ולכן התשובה תהיה כללית, מתוך הנחה שמדובר על המכשיר הקלסי המופיע באתר ועל פי המידע שמופיע באתר. נציגי חברת אורקם נפגשו כמה פעמים עם נציגי המכון, לפני שנים מספר, כדי לפתח דגם המתאים לשימוש בשבת, אך מסיבות שאינן ברורות לנו הם ניתקו את הקשר. ישנם שני סוגי אורקם: אחד המתלבש על המשקפיים, ואחד הפועל בלחיצת כפתור. בסוג המתלבש על המשקפיים לא תועיל פעולה של גוי, משום שכל תזוזה של הראש המלווה בהקראה שיש בה תועלת – מהווה מעשה גמור בכוונה גמורה. לכן אין כאן אפשרות טכנית למעט את האיסור ע"י גוי. במקרה שהקריאה מתרחשת רק לאחר הצבעה באצבע, והגוי יבצע את ההצבעה, הדין יהיה דומה לסוג הבא. בסוג של הלחיצה – לכאורה היה אפשר להתיר על ידי גוי מדין שבות דשבות במקום צורך חולי או במקרה של מצווה גמורה, שהרי אמירה לגוי היא איסור דרבנן, וגם הלחיצה על הכפתור היא איסור דרבנן של שימוש בחשמל.¹ כאשר הקריאה היא צורך חיוני להתנהלות השוטפת, וחסרונה מקשה מאוד על העיוור, נראה שיש להחשיב זאת כחולי וכבוד הבריות.² גם במקרים אלו צ"ע אם יש להקל באופן קבוע. מסקנה זו כמובן דורשת בדיקה מקדימה של המכשיר. בנוסף לכך, יש להביא בחשבון שיש כאן בעיה של השמעת קול ('אוווא מילתא') המהווה פגיעה בכבוד השבת. לפי דעת הרמ"א³ להלכה נפסק שיש לאסור השמעת קול ולהקל במקום הפסד.⁴ מקרה של חולי וצורך רב הוא גם סיבה להתיר לפי הרמ"א. מאידך גיסא, גם לדעת ה'שלחן ערוך'⁵ שהקל בדין זה, עדיין כתב הגר"ע יוסף⁶ שישנם מקומות שבהם ה'שלחן ערוך' יודה שיש בהשמעת קול משום זלזול בשבת. כלומר גם במקרה שאין איסור עצמי בהשמעת קול, יש לשקול את הפגיעה בכבוד השבת, וממילא אין זה פשוט להקל ולהתיר שימוש במכשיר כזה ברבים. לפי שיטת הגר"מ פיינשטיין⁷ אפשר להקל בדין זה כאשר האדם נמצא לבדו בחדר, והקול אינו נשמע מחוץ לחדר. למעשה, אם יש אפשרות לחבר אוזניות – הדבר בהחלט עדיף וראוי. מובן שיש להתייעץ עם הרב המקומי, במיוחד בנושא זה שיש בו מרכיב של פגיעה בכבוד השבת, שהיא מושג המשתנה מעצם טבעו בין מקום למקום, וכן בשל הצורך להבין אם אכן במצבו השואל מוגדר כחולה או אף חמור מכך, ואז לנטות להקל.

1. שו"ת בית יצחק, יו"ד ב, פתחות והגהות סי' לא; שו"ת אחיעזר, ח"ד סי' ו; שו"ת מנחת יצחק, ח"א סי' קז אות ב; שם, ח"ב סי' קיב אות ו; שם, ח"ג סי' לח אות י; שם, ח"ג סי' מא אות ד; שם ח"ט סי' לג; שו"ת ציץ אליעזר א, סי' כ אות י; שו"ת יחיה דעת ב, סי' נז; שו"ת מנחת שלמה א סי' ט; שו"ת תשובות והנהגות ו, סי' פה; מנוחת אהבה א, סי' כד הערה 7; שם: 'והסכימו לדברי הבית יצחק למעשה כל אחרוני זמנינו'.
2. כדברי הפוסקים בנוגע למכשיר שמיעה או עגלת נכים.
3. שו"ע, או"ח סי' רנב סעי' ה.
4. ראו גם במאמר אוטומציה בשבת, שם.
5. יביע אומר, או"ח א סי' כ.
6. אג"מ, או"ח ד סי' ע אות ו.
7.